

Edukativni članak

Recenzent – najveći prijatelj autora*

Ljiljana Vučković-Dekić

Akademija medicinskih nauka Srpskog lekarskog društva, Beograd, Srbija

Kratak sadržaj

Postupak recenziranja rukopisa podnetog naučnom časopisu za objavljivanje je priznati metod kojim se obezbeđuje da publikovani rad bude najvišeg kvaliteta. Recenzenti, koji se regrutuju među priznatim naučnicima svoje oblasti, su važan deo procesa publikovanja, na čije se mišljenje urednici oslanjaju prilikom odlučivanja o sudbini podnetog rukopisa. Neki autori, poglavito mlađi, ne razumeju ni postupak ni značaj kvalitetne recenzije za njihov rad. U ovom edukativnom članku se razmatraju principi procesa recenziranja, uloga i mesto recenzenta u procesu publikovanja, kao i etički aspekt recenziranja.

Ključne reči: dobra naučna praksa, dobra uređivačka praksa, tehnika recenziranja, publikovanje, profesionalna etika

„A reviewer is one who gives the best jeers of his life to the author”

- Anonymous

„Peer review is to science what democracy is to politics. It's not the most efficient mechanism, but it's the least corruptible”

- Sir Peter Lachmann

Urednici domaćih naučnih časopisa često se sreću sa pojavom da se autori ljute na recenzente koji su kritikovali njihov rukopis. To je razumljivo: autori su s pravom ponosni na svoje intelektualno čedo, ali u jednom greše: dužnost recenzenta je da pomogne autoru da rukopis učini još boljim, i formalno i suštinski [1,2]. Na taj način on pomaže i autoru i

uredniku da ostvare svoj glavni cilj: uredniku je važno da u svom časopisu objavljuje što bolje radove, a autoru da objavi svoj rad u što boljem časopisu [3,4].

Iskustvo urednika naučnih časopisa je da skoro da nema radova koji nisu značajno poboljšani kada su autori prihvatili primedbe i sugestije recenzenata [5-7]. Sa druge strane, uspešni autori često

Adresa autora:

*Dr Ljiljana Vučković-Dekić,
naučni savetnik,*

*Kneza Miloša 16, 11000 Beograd, Srbija
ljiljanavd@gmail.com*

*Najveći deo teksta preuzet je, sa dozvolom glavnih urednika, iz već objavljenih članaka ovog autora o recenziranju (reference br. 10 i br. 18).

navode da im je recenzija znatno pomogla da rad bude poboljšan, a zatim objavljen [8]. Prema tome, recenzent je pravi prijatelj autora!

Cilj recenziranja. Osnovni cilj tzv. ekspertnog mišljenja (engl. peer review) je da poboljša rukopis i olakša diseminaciju novih saznanja. Urednici naučnih časopisa znaju da ovo nije lako postići: teško je pronaći dobrog recenzenta [9], a sam proces recenziranja je mukotrpan posao [10-12]. Glavni nedostatak sistema, koji inače ima veoma kratku istoriju, je njegova **subjektivnost**; nema načina kojim bi se ona mogla sasvim eliminisati. Uprkos brojnim i opravdanim kritikama, velika većina autora i urednika smatra da postojeći sistem bitno poboljšava kvalitet naučnog članka, i da je, bar zasad, nezamenljiv [8,13,14].

Dužnost recenzenta. Recenzent je **nezavisan i kompetentan** stručnjak, koji dobro poznaje odgovarajuću naučnu oblast, literaturu, kao i auditorijum časopisa za koji obavlja recenzentski posao. Njegova dužnost je da kritički analizira rukopis, izrazi mišljenje o ukupnoj vrednosti rada, da istakne i jake i slabe tačke u svakom delu rukopisa, i predloži kako da se rukopis poboljša.

U procesu evaluacije rukopisa podnetog za publikovanje, mesto recenzenta je negde između urednika i autora, s jedne strane, i urednika i čitalaca, s druge strane (Slika 1). Njegova dužnost prema uredniku je da mu pomogne da publikuje što kvalitetnije naučne radove; dužnost prema autoru je da pomogne da rad poboljša, i sadržajno i formalno [15-18]. Samim tim, on koristi i čitaocima tako što im štedi vreme koje bi se trošilo za čitanje loše, (pseudo)naučne literature.

Posao recenzenta. Kada dobije rukopis, recenzent najpre pogleda da li je glavni urednik otklonio naslovnu stranu sa imenima autora i institucije u kojoj je obavljeno istraživanje. Ovo su zahtevi tzv. **dvostruko slepe** recenzije, tj., da su autori i recenzent nepoznati jedni drugima. Uprkos tome što je relativno lako otkriti imena autora čak i u većim sredinama od naše (na pr., na osnovu samocitiranja), recenzent treba da se uzdrži od toga. Većina recenzenata veruje da dvostruko slepa recenzija smanjuje glavni nedostatak recenziranja – **subjektivnost** [18].

Sledeći korak je brzo čitanje rada, bez zadržavanja na detaljima; time recenzent proverava da li rad pripada oblasti kojom se bavi. Ako ne, rukopis se vraća uredniku sa molbom

da potraži drugog, kompetentnog recenzenta. Ukoliko se recenzent prihvati ovog posla, recenziju, ovim brzim čitanjem se informiše o tome da li rad predstavlja doprinos ukupnom dosadašnjem znanju, ili je samo dupliranje već objavljenih publikacija. Posle toga, ceo tekst rukopisa se čita još najmanje tri-četiri puta.

Drugo čitanje je takođe brzo, bez zadržavanja radi analize pojedinih delova rukopisa; njime se stiče opšti utisak o sadržaju i organizaciji rada. Proverava se da li su hipoteza i ciljevi rada jasno izloženi, da li su metode adekvatne i prikazane dovoljno detaljno da se mogu ponoviti, da li su rezultati jasno izneti, adekvatno statistički obrađeni, razumljivo prikazani na priložima (grafikoni, slike, tabele), i adekvatno interpretirani.

Trećim čitanjem se rukopis analizira po poglavljima: proverava se da li je cilj rada jasno definisan, da li su korišćene metode adekvatne, da li opis rezultata odgovara nalazima, da li je diskusija odgovarajuća, da li je literatura relevantna, selektivna i savremena - ukratko, odgovara se na pitanja iz upitnika koje urednik dostavlja recenzentu, samo znatno opširnije. Posebna pažnja se obraća na naslov rada i apstrakt, jer je to prvo što privuče (ili odbije) čitaoca da pročita rad *in extenso*.

Pri četvrtog čitanja recenzent ima jasnu sliku o dobrim i lošim stranama rada; sada je u mogućnosti da, tokom vrlo pažljive analize, komentariše deo po deo rukopisa i daje svoje kritičke primedbe i sugestije za poboljšanje rukopisa. Svaki detalj se analizira: da li je jasna organizacija teksta u svakom poglavlju, treba li nešto naglasiti, da li neke delove treba skratiti, proširiti, revidirati, ili sasvim izbaciti, da li su citirani najvažniji radovi i da li nema suvišnih, nevažnih referenci. Svaka kritička primedba se obrazlaže (uvek učtivo i dobronamerno!), inače ona ne bi koristila ni autoru ni uredniku. Takođe se daju odgovarajuće sugestije kako da se otklone pojedini nedostaci rukopisa. Ove sugestije su uvek u kondicionalu, tj., ostavlja se autoru da ih prihvati ili da, u protivnom, obrazloži svoj stav u Odgovoru autora na primedbe recenzenta. (Ovaj odgovor se upućuje uredniku, jer on odlučuje o eventualnom štampanju rada; dužnost recenzenta je samo savetodavna. Zato urednik ne sme da se skriva iza anonimnih recenzenata - odluka je isključivo njegova!).

Pri petom čitanju se razmatra oblik rukopisa - da li je format teksta, svih priloga i citirane

literature usklađen sa uputstvima časopisa. Poneki recenzenti analiziraju i stil rada, i ispravljaju eventualne stilske, gramatičke i ortografske greške. Vrlo malo recenzenata ovo čini - to je dužnost tehničkog urednika. Ipak, dobar recenzent smatra da i ovakve sugestije pomažu autoru da poboljša svoj rad (ali, ne očekujte od recenzenta da sam revidira vaš rad - autor ste samo vi!). Što se **čitljivost** (engl. readability) radova vrlo malo poboljšava posle recenzije pripisuje se tome što se recenzenti retko potrudu i na ovaj način. Zato će svaki urednik, a i autor, sa zahvalnošću ceniti ovaj dodatni napor recenzenta. Ima, međutim, recenzenata koji ne samo da ne žele da koriguju rukopis u tom smislu, već insistiraju na **stilu**; oni mogu napisati da je rad, iako inače korektan, jednostavno dosadan. Zato priprema rukopisa uključuje trud i oko stila i oko svakog tehničkog detalja rukopisa. Aljkavi i dosadni radovi automatski bude gnev i kod urednika i kod recenzenata - autori bi trebalo da imaju u vidu opasnost da im se rad odbije pre nego što je uopšte podvrgnut evaluaciji!

Pre nego što napiše definitivnu preporuku uredniku u pogledu prihvatanja/neprihvatanja rukopisa za štampu, recenzent kritički razmotri i sopstvenu recenziju - da nije možda bio pristrasan prema radu, njegovim autorima, ili instituciji u kojoj je istraživanje obavljeno. Pozitivne predrasude se najčešće javljaju kada su shvatanja autora bliska recenzentovim ili, još češće, kada je autor citirao radove recenzenta. Ređe su predrasude u odnosu na autora ili instituciju, ukoliko nije narušen princip anonimnosti (slepa recenzija). Ipak, scientolozi navode sve moguće vrste predrasuda (prema polu, rasi ili nacionalnosti autora) koje se mogu javiti u nauci kao visoko kompetitivnom polju ljudske delatnosti.

Sada je ostalo vrlo malo posla - da se odgovori na pitanja u formularu koje je poslalo uredništvo, da se kategoriše kojoj rubrici pripada rad i da se da završna preporuka uredniku - **štampati, štampati posle (manje ili više) revizije, ili odbiti**. Potpisanom formularu se prilažu, na odvojenom papiru, primedbe, komentari i sugestije. Ovaj prilog je namenjen autoru, pa se stoga ne potpisuje, tako poštujući zahteve slepog (ili anonimnog) recenziranja. Ova dva dokumenta ni u jednom delu ne smeju biti kontradiktorna. Ima recenzenata koji autoru upućuju pozitivno, a uredniku negativno

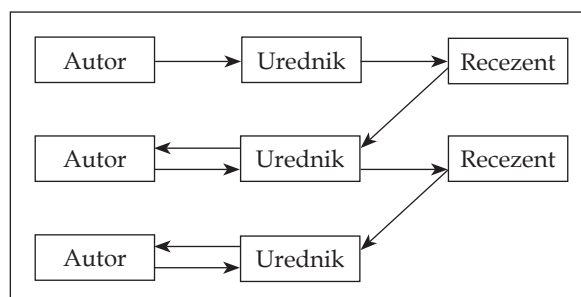
mišljenje - nije potrebno, ni učtivo, da kažem šta mislim o takvima!

Predlog da se rad odbije se daje kada je rad sadržajno toliko loš da mu nema spasa. Dešava se da je sadržaj mnogo bolji nego forma; iznenađuje koliko veliki broj autora zanemaruje Uputstva autorima, i šalje rukopise sa mnogobrojnim, sasvim nepotrebnim propustima, što je jedna od mnogih negativnih posledica sindroma "Publikuj ili nestani" (engl. „*Publish or perish*"). Ovakvi rukopisi odaju aljkavog autora i, već na prvi pogled, izazivaju negativan stav, koji je teško popraviti, i glavnog urednika i recenzenta. Svi autori moraju da se čuvaju od iskušenja da podnose nedoterane verzije rukopisa!

Još se ređe događa da se rad prihvati za štampu bez revizije. Ugledni časopisi imaju vrlo visoku stopu odbijanja (engl. *rejection rate*), i ovakva odluka je jednaka glavnom zgoditku na lutriji. Prema tome, preporuka recenzenta najčešće glasi: **prihvatiti posle malih izmena, ili prihvatiti posle znatnih izmena**.

U prvom slučaju preporučuje se glavnom uredniku da traži od autora da rukopis uskladi sa sugestijama i, ukoliko je to učinjeno, da revidirani rukopis štampa **bez ponovne recenzije**. Ako su predložene znatne izmene, recenzent savetuje uredniku da revidirani rukopis pošalje na **ponovnu recenziju**, bilo istom ili drugom recenzentu (Grafikon 1). U tom slučaju, postupak recenziranja se ponavlja u celosti. Ako je autor revidirao rukopis prema zahtevu, konačna preporuka uredniku glasi **prihvatiti**, i time se posao recenzenta završava.

Etika recenzenta. Recenziranje je posao **poverljive prirode** - sve dok se ne objave, podaci iz rukopisa pripadaju samo i isključivo autoru. Prema tome, svaka zloupotreba saznanja do kojih se dolazi tokom recenziranja

Grafikon 1. Mesto recenzenta u procesu publikovanja naučnog članka

je veoma težak etički prekršaj, koji može biti i zakonski sankcionisan.

Od recenzenta se očekuje da bude visoko kritičan, ali njegova kritika treba da bude **konstruktivna i fer**. Autor je svakako podneo svoj rad u najboljem uverenju da je učinio sve što je u njegovoj moći da uobliči rukopis prema zahtevima za naučne publikacije; ipak,iskusni autori znaju da se rukopis uvek može poboljšati, i od recenzenta očekuju sugestije u tom smislu. Iako je odluka o prijemu ili odbijanju rada u rukama glavnog urednika, recenzent treba da stoji iza svojih preporuka ili kritika, tj. da bude **odgovoran** za posao koji je obavio. Svest o odgovornosti recenzenta je najbolja brana bilo kakvoj povredi profesionalne etike.

Čak i ako je negativna, kritika se piše sa punim poštovanjem ličnosti autora, dakle učtivo. Najbolje recenzije, od kojih su neke čitave male studije [15], iako negativne, svaku primedbu započinju isticanjem onoga što je

dobro. **Benevolentnost** je bitna odlika dobrog recenzenta.

Ma koliko se trudio da bude objektivan, recenzent je ipak samo ljudsko biće, koje može da pogreši. Osim toga, kao aktivni istraživači, recenzenti su mnogo češće u ulozi autora, i vrlo je moguće da već sutra ova mesta budu izmenjena. Pošto dobro poznaju osjetljivost autora prema sopstvenom delu, savesni recenzenti se drže jednostavnog pravila - ne čine drugome ono što ne žele sebi! Objektivna i obrazložena kritika je od neprocenjive vrednosti, i pametan autor će znati da je iskoristi (svako ekspertsko mišljenje se svuda dobro plaća; samo ovo autor dobija besplatno!).

Recenzent ulaže mnogo truda i vremena (a sve to bez ikakve materijalne i moralne kompenzacije!) da bi doprineo da se publikuju što bolji naučni radovi. I recenzenti i urednici su tu da autorima pomognu, a ne da ih unište. Zato, ne ljutite se na njih - oni su na vašoj strani!

Literatura

1. Abby M, Massey MD, Galandiuk S, Polk HC. Peer review is an effective screening process to evaluate medical manuscript. *JAMA* 1994;272:105-107.
2. Sellke FW. The peer-review process in medical publishing. A reviewer's perspective. *J Thorac Cardiovasc Surg* 2003;126:1683-1685.
3. Vučković-Dekić Lj, Bogdanović G. Dobra uređivačka praksa. U: Božinović Lj, Dujić A, Žižić-Borjanović S, Slavković V, urednici. Medicinski članci i časopisi. *Srp Arh Celok Lek (specijalno izdanje)* 2004; str. 15-17.
4. Opthof T, Coronel R, Janse MJ. The significance of the peer review process against the background of bias: priority ratings of reviewers and editors and the prediction of citation, the role of geographical bias. *Cardiovasc Res* 2002;56:339-346.
5. Curtis MJ, Shattock MJ. The role of manuscript assessor. U: Hall GM (ur.): *How to write a paper*. London: BMJ Publishing group; 1996. p. 89-95.
6. Bogdanović G, Vučković-Dekić Lj. Etika publikovanja. U: Brkić S, Vučković-Dekić Lj, Bogdanović G, urednici. *Publikovanje u biomedicini. Naučnoistraživački rad i prezentovanje rezultata istraživanja. 2. izmenjeno i dopunjeno izdanje*. Novi Sad: Ortomedics; 2006. str. 98-99.
7. Igić R, Škrbić R. Kako se pišu i publikuju saopštenja o biomedicinskim istraživanjima. Laktaši: Grafomark; 2012. str.75-77.
8. Pravinkumar E. Peer review and appeal: flawed but trusted? *Lancet* 2003;362:747.
9. Black N, Van Rooyen S, Godlee F, Smith R, Evans S. Quality of peer review. What makes a good reviewer and a good review for a general medical journal? *JAMA* 1998;280:231-233.
10. Vučković-Dekić Lj. Kako ja... recenziram rukopis naučnog rada. *Stom Glas S* 2000;47: 127-31.
11. http://publicationethics.org/files/Ethical_guidelines_for_peer_reviewers_0.pdf (pristupljeno 29. marta 2013.)
12. Vučković-Dekić Lj. Good Scientific Practice. Part VIII. Being a peer reviewer – you like it, or you hate it? *J BUON* 2005;10:319-322.
13. Kassirer JP, Champion EW. Peer review. Crude and understudied, but indispensable. *JAMA* 1994;272:96-97.
14. Mulligan A. Is peer review in crisis? *Oral Oncol* 2005;41:135-141.
15. Vander Stoep G. Sample review of manuscript submitted for publication. In: Davis M. *Scientific papers and presentations*. San Diego: Academic Press;1996. p. 235-239.
16. Vučković-Dekić Lj, Bogdanovic G. How editors of scientific journals can help to improve the quality of submitted manuscripts? *Arch Oncol* 2006;14: 7.

17. Bogdanović G, Vučković-Dekić Lj. Etika publikovanja. U: Vučković-Dekić Lj, Milenković P, urednici. Etika naučnoistraživačkog rada u biomedicini (II dopunjeno i prošireno izdanje). Beograd: Medicinski fakultet u Beogradu -KAM-GRAF; 2004. str. 67-80.
18. Vučković-Dekić Lj. Recenziranje naučnog rada. U: Todorović Lj, Vučković-Dekić Lj. Komunikacija u biomedicinskim naukama. Kragujevac: Medicinski fakultet Univerziteta u Kragujevcu; 2008. str. 220-226.

Reviewer – authors’ best friend

Ljiljana Vučković-Dekić

Academy of Medical Science, Serbian Medical Society, Belgrade, Serbia

Peer review is the accepted method for ensuring that the science reported in the biomedical literature is of the highest quality. Reviewers, who are always recruited among the most prominent scientists in the field, are the heart of the peer-review system, and no editor can get along without them. Many authors, especially the younger ones, are unaware of the process so important for the final fate of their scientific work. In this educative article, the principles of the peer review system, the role and the place of the reviewer in the process of publishing, and the professional ethics as well, are explained.

Keywords: peer review system, reviewing technique, professional ethics, good scientific practice, good editorial practice